

Мер канаш да «Ямде лий» газетын Марий Погынлан 100 ий темме вашеш ямдылыме викторинылан вашмут

Йодышлан вашмутым Морко район, Коркатово лицейыште 6-шо классыште тунемше Анисимова Юлия, 3-шо классыште тунемше Анисимов Артём кычалыныт.

Компьютерная вёрстка — Анисимова Л.И.

Печать, брошюровка — Анисимов А.В.

1. Икымше Марий Погын кунам да кушто эртен? Погыным эртараш молан тиде олам ойырен налыныт? Икымше Марий Погын мыняр кече шуйнен?

Тиде пörтыштö Погын эртен.

Икымше Марий Погын 1917 ий сүрем тылзын 15-25 кечылаштыже Пошкырт кундемын Пүрö олаштыже эртен. Лач тиде олаште марий калыкын чолга эргыже-влак виян пашам ыштен шогеныт, садлан лач тыште Погыным эртараш келшенит. Погын лу кече шуйнен.

2. Погыныш мыняр ен толын? Марий-влакын илыме волостыла гыч мыняр делегатым сайлаш темленыт?

Чылажге 200 утла: 178
делегат, молыжо уна-влак.

Эн палыме: Павел Петрович
Глезденев, Валериан
Михайлович Васильев,
Леонид Яковлевич
Мендияров.

Марий илыме волость гыч 2-
4 делегатым сайлаш
темленыт.

3. Погынын программыжым көмүт ямдыленыт? Съезд ончылно шогышо йодыш-влакым радамыза.

Марий калыкын Икымше погынжын программыжым Пүрө
учительский школым вуйлатыше В.М. Васильев ден Пүрө
«Марий ушем» председателже В.М.Иванов-Ипатов пырля
ямдыленыт.

Тудым рушла 5 түжем да марла 3 түжем экземпляр дене
савыктеныт.

Түн йодыш-влакым тыгайым палемденыт: мер илыш, калык
туныктымаш, религий, калык творчестве.

4. Погыным вуйлаташ көм сайленыт?
Полышкалышыже кө лийын?
Нунын нерген кумданрак каласкалыза.

Погынымашым вуйлаташ 144-ше полкын салтакшым, сар
деч ончычсо туныктышо **Иван Николаевич Коведяевым**
(тудын сылнымут псевдонимже Умшар) сайленыт, а тудын
полышкалышыжлан кум еным ойыренит: Виче губернийысе
епархиальный миссионер **П.П. Глезденёвым** (Пагул ачам),
Бирск туныктышо семинарийым вуйлатыше **В.М. Ивановым**
(псевдонимже Эпатын) да 144-ше полк гычак эше ик
салтакым — **Б.Айгузиным**.

Иван Коведяев-Умшар

Иван Николевич Коведяев 18 февральыште 1885 ийыште Чодрасола ялыште (кызытсе Морко район) нужна кресаньык ешеш шочын. Рвезе индеш ияшак ава деч посна кодеш. Изава осалжым чытыде, рвезе мӱнгӱ гыч кая, Арын черкын мӱкшотарыште илаш тӱнгалеш. Чолга рвезым тынеш пуртат, Унчо школыш тунемаш колтат. 1902 ийыште Иван Николаевич туныктышо лиеш.

Варангуж школышто пашам ыштымьж деч вара Коведяев Уфим губернийысе Бирск олаште кресаньык коклаште кугыжа ваштареш ойым шаркален. Тидлан тудым Архангельскыш кучен колтат. Сар тўнгалтыштак Иван Николаевичым салтакыш налыт. Тудо тыглай салтак семын кредалеш. 1917 ий февральысе пудыранчык годым тудо Уфа олаште служитлен. Умшар Валериан Васильев, Сергей Чавайн дене лишемеш. «Марла календарь» дене кылым кучаш тўнгалеш, марий фольклорым Чарламарий псевдоним дене савыкта. Эсер партийыште шога. Н. Коведяев икымше Мари Ушемym чумыра. 1917 ий 25 августышто «Ўжара» газет лекташ тўнгалеш. Иван Николаевич тушто пашам ышта. Умшар псевдоним дене тудо политке дене кылдалтше пашам возгала.

Коведяев — публицист

3 октябрь 1917 ий. «Ўжара» газет
Умшар марий калыкым социал-революционер
партийлан йүклаш үжеш.

9 ноябрь 1917 ий. «Ўжара» газет.
Коведяев «Озангыште - сар» статьям печатла.

7 декабрь 1917 ий. «Ўжара» газет.
Коведяев Моско да Петроградыште
кайыше кредалмаш нерген воза.

11 декабрь 1917 ий. «Ўжара» газет.
Умшар шке шочмо калыкшым тунемаш үжеш.

НЭП.

1917 ий пудыранчык жапыште тудо ны йошкарге, ны ошо могырышто лийын огыл. НЭП жапыште тудо кугу пашам түзандарен колта: 60 наре мўкшомартам куча, сурт вольыкым шукемда. Но колхоз ыштыме годым чыла поген налыт. Школ паша гыч Иван Николаевичым корандат. Но мўкш пашам тудо ок кудалте.

Концлагерь 1931-1934

1931 ийыште 12
октябрыште
Коведяевым власть
ваштареш улмышлан
титаклен кучен нангаят.
Кум ийлан
концлагерьыш колтат.

11 ноябрь 1937 ий

И.Н. Коведяев-
Умшарым
калык тушман семын
лүен пуштыт.
Тойымо верже тачат
пале огыл.

П.П. Глезденёв

Павел Петрович Глезденёв - марий сотемдарче,
этнограф, шанче пашаен, серызе,
йылмызе, мер пашаен, кусарыше да туныктышо.
Марий калыкын икымше журналистше да редактор-
издательже.

Павел Петрович Глезденев 1867 ий 9 апрельыште Ёпö губернийысе Белебей уезд, Тымбагуш ялеш шочын.

В. М. Васильев дене пырля «Марла календарьым» луктеш.

1907 ийыште «Тўналтыш марла книга» да «Вес марла книга» савыкта.

«Марла шот» арифметике учебникым печатлен луктын.

«Икымше книга да букварь эрвел наречий черемис йылме дене лудаш» (1914, Озан).

«Война увэр» эн ончыч марла газетым лукташ тўналеш.

Тудо икымше марий Погынышто шке шонымашыжым почын каласен, кагаз-влак марла возалтшаш, земствылаште должностьым марий-влак налшаш улыт манын ойлен.

5. Погынын делегатше, унаже-влак могай пунчал- влакым илышыш шындалаш темленыт?

Погын

Политико-
экономический
секций да
социальный
йодыш

Калык туныктымо
паша

Савыктыме да
калык усталык

Юмыйўла

Политико-экономический секций да социальный йодыш

- Элыште демократический республикым ыштыман, тыгодымак верысе илышым шкевуя виктараш йӧн лийшаш
- Жаплан шогалтыме правительствылан ўшанаш
- Ялозанлык: уло мландым калыклан пуаш, ялозанлык кооператив-влаклан полшаш
- Сайлымаш годым марий калык эсер социалист-революционер (эсер) партийыш ушнышаш
- Шкевуя виктарыме (местный самоуправлений) йодыш: волостылаште земский управе-влакым ышташ.
- «Марий ушем» организацийым ышташ

Калык туныктымо паша

- Национальный (шочмо йылме дене туныктымо) школым ышташ
- Калыкым ончыко витарен колтымаште шочмо йылмылан, тудлан ик литератур нормым чонгымылан кугу вер ойыралтын.

В.М. Васильев возен: *«Книга нерген ожнат, кызытат шукын ойлат, «мемнан семын возымо огыл, умылаш ок лий», маныт. Ик кокла йылме дене, чыла марийланат умылаш ыштен возаш төчена...»*

Савыктыме да калык усталык

- Калык культурым нӧлтал колташ
- Университетым, опер, калык инструмент оркестрым, национальный музейым, театрым почаш кӱлмӧ нерген ойленйт.

- Марий газетым Озангыште савыкташ. «Война увэр» газетым «Ўжара» манын лӱмдаш. (25 август 2017 ийыште I номер лектеш. Тӱн редактор — В.М.Васильев)

Юмыйўла

- Погын деч ончыч кумалтышым эртараш кутырен келшенит. Крешын-влак черкыш каенит, нунылан поп Михаил Созонов (Янтемир) службым эртарен. Молыжо школешак кодынит да школ кудывечыште пушенге-влак йымалне, чимарий йўла шот дене Ош Кугу Юмылан кумалынит.
- В.Т. Якманов «Кугу сорта» марий юмынйўла ушем лўм дене погынымашым саламлен.

6. Съездыш толшо делегат-влак марий йылме нерген мом ойленыт?

- Погын марий йылмылан ончыкыжо утларак кумда корным почаш кўлмө нерген раш каласен.
- Калыкым ончыко витарен колтымаште шочмо йылмылан, тудлан ик литератур нормым чоңымылан кугу вер ойыралтын.

Школыштыда шочмо йылмым, марий калыкын йўлажым, историйжым, тўвыражым шымлыме да аралыме шотышто могай паша ышталтеш.

1

• Марий йылме да литератур урок. Урок деч өрдыжсө паша

2

- Марий калыкын пайрем да йўлаж почеш эртаралтше мероприятий-влак (Ўярня, Кугече...)
- Тиште кече. («Марла возена» акций). Талешке кече. «Ший Талешке» фестиваль

3

• Марий писатель да поэт-влакын илыш-корныштым, сылнымут пашаштым тунемына. (Чавайн, Колумб, Казаков лудмаш-влак, Карманкурык патыр фестиваль да т.м.)

4

- Марий газет да журнал-влак дене кылым кучена: «Ямде лий», «Ончыко», «Морко мланде», «Кугарня», «Марий Эл»
- Марий онлайн-мутер дене пайдаланена,
- «Арслан», «Кидшер» интернет-журнал-влакым лудына

5

• Лицейыштына этнографический музей пашам ышта.

6

• Шочмо йылме, марий калыкын йўла, историй, тўвыра дене кылдалтше түрлө конкурслаште вийнам тергена.

«Марий Эл» газет редакций

«Карманкурык
патыр» фестиваль

«Ший Талешке» фестиваль

«Марий Эл» газет редакций

Марий форум

Шкетан театр

Тиште кече

Эчук ден Пампалче

Тиште кече

Этнографический музей

Эчук ден Пампалче

Музейыште (Унчо)

Уярня пайремыште

Колумб лудмаш

Чавайн лудмаш

7. «Война увер» газет шотышто мом кутыреныт? Тиде газет нерген мом паледа?

- «Война увэр» - икымше марий газет.
- Газетым 1915 ийыште П.П. Глезденёв Виче олаште лукташ тўнгалын.
- Тудо кум йылме дене савыкталтын: марла, удмуртла, татарла.
- Ондак газет тунамсе кучемым, православный черкым моктымьлан кугу верым айлен.
- Февральысе революций деч вара правительстве, демократий корныш шогалын.

- Икымше марий газет нерген Погынышто палемденыт: Виче ола марий-влак илыме верла деч тораште, сандене газет лукмо вер семын Озан ола утларак келша, тыште возен кертше енат шукарак, тышеч калык коклаште газетым шарашат йӱнан.
- У илышын ўжараже волгалаташ тўнгалын, сандене «Война увэр» газетым «Ўжара» манын лўмдаш.

Кучылтмо материал

1. Сануков К.Н. Марий калык: эртыме корно.— Йошкар-Ола: «Марий Эл» газет» ООО, 2016 — с.51-62
2. Сануков К.Н. Наши земляки: пути и судьбы. Очерки-Йошкар-Ола: ООО «Издательство Мари Книга», 2011.- стр.82-87
3. «Ямде лий» газет. №6, 2017 ий 4 февраль, стр 3.
4. Сүрет-влакым google.com гыч налме.
5. Фото-влакым лицейын фотоальбомжо гыч кучылтмо